

Марина ЛЯЦЕНКО,
викладач українських філологічних дисциплін,
спеціаліст I категорії Комунального вищого навчального закладу
"Бериславський педагогічний коледж імені В. Ф. Беньковського"
Херсонської обласної ради

Українська мова за професійним спрямуванням як складова лінгвістичної освіти майбутніх учителів початкових класів

Статтю присвячено аналізу особливостей використання комплексу педагогічних прийомів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Авторами розглядаються тільки ті педагогічні прийоми, що дають змогу якісно та швидко формувати термінологічний словник майбутнього вчителя початкових класів, створювати набір необхідних навичок для вільного використання спеціалізованих фахових документів.

Крім того, піднімається питання про необхідність формування цілісного комплексу лінгвістичних українознавчих дисциплін, які будуть спрямовані на реалізацію поставлених навчальних завдань у сфері професійної комунікації та мовної грамотності майбутніх учителів початкових класів.

Формування професійного словника майбутніх педагогів є одним із провідних завдань усіх лінгвістичних дисциплін вищих закладів освіти. "Українська мова за професійним спрямуванням" та ряд супровідних їй україномовних дисциплін у цьому плані не стають винятком. Саме тому проблема постійного пошуку нових цікавих способів залучення студентів до професійної (зокрема, педагогічної) термінології є постійно актуальною.

Дисципліна "Українська мова за професійним спрямуванням" є окремою ланкою процесу оволодіння навичками та знаннями з державної мови [7], своєрідним перехідним етапом між шкільним курсом української мови, спрямованим на засвоєння мінімальних, але наріжних лінгвістичних знань і навичок, та лінгвістичною складовою професійної діяльності фахівця.

Метою нашої статті є розгляд особливостей навчання студентів педагогічної термінології та складання елементарних фахових документів.

Тому маємо на меті:

- визначити той комплекс дисциплін, які спрямовані на формування термінологічного словника та документознавчих навичок майбутнього вчителя початкових класів;
- спланувати види навчальної діяльності, які найкраще відповідають вимогам формування комплексу професійної лексики;
- окреслити типи робіт, які мають сприяти становленню фахового словника студентів та набуття вмінь складати професійно важливі документи.

Серед лінгвістичних дисциплін, запропонованих для вивчення у педагогічних навчальних закладах, виділяються як основні, так і додаткові. Метою основних є формування комплексу знань, умінь та навичок, спрямованих на засвоєння норм літературної мови як основи культури усного та писемного спілкування; відтворення і створення текстів залежно від комунікативної мети [5, с. 29]; формування вміння правильно й логічно висловлювати свої думки в різностильовій комунікації; становлення мовної компетенції, що інтегрує національний і культурний компоненти [2, с. 28] тощо. Курси основних дисциплін забезпечують знання правописних норм і стилістики з української мови під час виконання студентами курсової роботи, надають переваги у користуванні україномовними текстами різних стилів, а також формують навички роботи з діловими документами [3, с. 43].

"Українська мова за професійним спрямуванням" є ключовою навчальною дисципліною, що відповідає за формування комплексу лінгвістичних знань, які мають стати у пригоді майбутньому вчителю початкових класів під час його професійної діяльності.

Так, саме під час вивчення цього навчального предмета відбувається ознайомлення майбутніх фахівців із термінологічною лексикою та принципами її функціонування.

Розроблена та впроваджена як нормативна наказом МОН дисципліна "Українська мова за професійним спрямуванням" поділяється на три складові модулі [6].

Метою представленої програми з української мови є "підвищення рівня загальномовної підготовки, мовної грамотності, комунікативної компетентності студентів, практичне оволодіння основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що забезпечить професійне спілкування на належному мовному рівні" [9]. Для реалізації поставленої мети кожен із представлених у програмі модулів має у перспективі забезпечити формування вмінь та навичок використання студентом професійної лексики та спеціальної термінології, вільного спілкування у спеціально-фаховій та науковій сферах, створення необхідних документів тощо.

Проте дисципліна "Українська мова за професійним спрямуванням" на сьогодні не спроможна забезпечити реалізацію поставлених перед нею навчальних завдань,

оскільки шкільна мовна підготовка більшості студентів є доволі невисокою.

На допомогу тут може прийти запровадження дисциплін, які мають забезпечувати надолуження втрачених можливостей у вивченні мови, ліквідувати білі плями у знаннях студентів.

Дисципліни **"Вступ до спеціальності"**, **"Педагогічна майстерність"** мають своїм завданням уведення студента у коло професійної лексики, залучення його до сфер професійного мовлення, ознайомлення майбутнього фахівця із загальними мовностилістичними й комунікативно-прагматичними рисами публіцистичного та інформаційного мовлення, основами ораторського мистецтва, засадами перекладу фахових текстів, роботу з джерелами наукової інформації тощо.

Дисципліна **"Методика навчання української мови"** спрямована на вироблення у студентів навичок роботи з науковими текстами. У процесі вивчення формується вміння розрізняти різні типи функціональних стилів української мови, навички створювати тексти усних та письмових різновидів наукового стилю, відбувається ознайомлення студента із загальними рисами ораторського мистецтва, специфікою використання фахової термінології в науковому стилі.

Дисципліна **"Сучасна українська мова з практикумом"** сприятиме формуванню навичок перекладу професійних текстів та подоланню тих труднощів, які виникають під час цього процесу: перекладу спеціальних термінів та терміносполук, книжних словосполучень, канцеляризмів, безприйменникових складних синтаксичних конструкцій, структур із прийменниками *по, за, при, в (у)* тощо.

Мета дисципліни **"Дитяча література з основами культури і техніки мовлення"** – допомогти студентам розвинути мовну інтуїцію, вдосконалити усну та письмову мовну практику, розширити термінологічний словник. Проте визначити список навчальних дисциплін, які відповідають за формування професійних лінгвістичних якостей майбутніх учителів початкових класів, – це тільки початок загальної справи пошуку якісних шляхів інтеграції у формуванні фахової мовної компетенції майбутнього спеціаліста.

Під час викладання лінгвістичних дисциплін, як правило, використовуються лекційні та практичні заняття. Звернення до семінарських занять при вивченні навчальних предметів такого типу не результативне, оскільки семінарське заняття не передбачає виконання тренувальних вправ, а саме вони є найбільш сприятливим видом діяльності для формування мовної компетенції майбутнього фахівця.

Лекція – це основна форма проведення навчальних занять, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу. Тому вона є основною формою навчального процесу у вищій школі. Мета лекції – розкрити основні положення теми та досягнення науки з окремої проблеми, з'ясувати невіршені питання, узагальнити досвід роботи, дати рекомендації щодо використання основних висновків за темами на практичних заняттях.

Під час лекційних занять відбувається насамперед пізнання нового теоретичного матеріалу. Лекція як жанр науково-навчальної роботи, як правило, не спрямована

на вироблення певних навичок у студентів. Тому лекції можуть використовуватися як засіб засвоєння нової інформації – щодо типів педагогічної лексики, джерел її походження, класифікацій за різними ознаками тощо.

Проте саме практичні заняття найбільше спрямовані на формування мовних навичок майбутнього фахівця. Практичне заняття дає змогу повною мірою перевірити лінгвістичні вміння студентів, виявити слабкі місця у знаннях та навичках, позбутися їх через використання комплексу вправ. На практичних заняттях важливими факторами є педагогічна вправність викладача, активність студентів, можливість віднайти спільну мову з аудиторією, відшукати такий темп роботи, який задовольнив би представників обох сторін навчального процесу.

Ще однією важливою ланкою у формуванні мовної компетенції студентів є ті види навчальних робіт, які використовує викладач під час навчальних занять. Основними вимогами до цього виду робіт є їх інформативна насиченість та цікавість. Інформативна насиченість вправ передбачає використання матеріалу достатньо високого рівня для формування стійких знань та навичок у студентів під час виконання аудиторної, домашньої та самостійної роботи. Цікавість вправ є також важливим педагогічним фактором, оскільки те, що стало предметом уваги, виділилося на загальному фоні, запам'ятовується першим та протягом довшого періоду часу залишається у пам'яті.

Ось чому продумування механізмів використання інноваційних методів на заняттях з української мови (у тому числі – й української мови за професійним спрямуванням) останнім часом набуває все більшого розголосу у методичній літературі та все більшої популярності на заняттях у висококваліфікованих викладачів-практиків.

Ми вважаємо, що саме опрацювання та робота з навчальними науковими фаховими текстами, як ніякий інший вид навчальної діяльності, сприяє розвитку у студентів самостійності в пошуку і набутті спеціальних знань, умінні застосовувати їх з метою узагальнення, синтезу й аналізу отриманої інформації для подальшого практичного впровадження в систему майбутньої професійної діяльності. Така робота представлена як письмовими, так і усними формами, різноманітними жанрами, в яких реалізуються різновиди текстів наукового стилю мови (наукові статті в періодичних спеціальних виданнях, тексти за фахом у підручниках і посібниках, доповіді на наукові студентські конференції, повідомлення з актуальних проблем світової й української педагогіки, української мови та літератури на засідання круглих столів, публікації наукових статей у збірники, складання планів, анотацій, рецензій, рефератів тощо). Практика доводить, що систематична, послідовна робота з цими жанрами наукового стилю сприяє формуванню й активному розвитку творчих здібностей студентів, які також потрібні їм у навчальній діяльності під час написання різних видів студентських письмових робіт науково-дослідницького характеру: курсових, навчальних проектів. У подальшому процесі оволодіння вміннями та навичками опрацювання науково-навчальних спеціальних текстів найважливішого значення набуває самостійна робота студентів із такими текстами, які є для них разом із лекціями основними джерелами науково-професійної інформації. Саме у процесі само-

стійної роботи студенти отримують, систематизують, класифікують, аналізують, синтезують і структурують знання, вдосконалюючи уміння і навички смислового і змістовного аналізу різноманітних текстів за професійним спрямуванням.

Спеціальним (навчальним), на нашу думку, є науковий текст, який слугує для реалізації певних завдань навчання. Такий текст на практичних або індивідуальних заняттях є предметом дослідження та передбачає різноманітні види роботи з ним у різних аспектах навчальної діяльності згідно з програмою вивчення української мови за професійним спрямуванням (аудіювання, рецензування, анотування, скорочення, редагування, вилучення необхідної інформації тощо).

Складання термінологічних словників до різних тем – найпростіший, але надзвичайно дієвий спосіб формування фахового словника студентів-педагогів.

Під час виконання вправ подібного типу відбувається досягнення декількох навчальних завдань. П о - п е р ш е, студенти вдосконалюють свої мовленнєві навички, які є надзвичайно корисними як для їхньої навчальної, так і для майбутньої професійної діяльності. П о - д р у г е, студент вчиться вищелювати з текстів різного спрямування терміни, відчувати їх за специфічною лексичною будовою, інтуїтивно та теоретично співвідносити з певною сферою професійної діяльності або суспільно-побутового існування. П о - т р е т ь е, у студентів виробляється звичка дізнаватися значення незрозумілих слів (у цьому випадку – слів-термінів) зі словника або з контексту (з пізнішою самоперевіркою за словником).

Виконання вправ різних типів є основною формою засвоєння лінгвістичних знань з української мови в усіх її сферах [4, с. 18; 8, с. 42]. На заняттях з української мови за професійним спрямуванням, коли активно відбувається формування термінологічного словника, рекомендовано використовувати вправи на пошук до спеціально підібраних термінів синонімів або антонімів, трансформацію словосполучення типу "іменник та іменник" у словосполучення "іменник та прикметник" тощо.

Під час викладання лінгвістичних дисциплін, як правило, використовуються ділові ігри. Тут можна залучати традиційні лінгвістичні ігри, які мають загальномовний характер та спрямовані на розвиток "критичного мислення, мовлення, формування навичок самостійного навчання" [1, с. 208]. Одночасно необхідно використовувати й такі ділові ігри, які б формували і власне професійну складову вмінь та навичок майбутніх педагогів. Такими, наприклад, є виконання ролі вчителя-класовода (складання та оформлення документів, які необхідні для загальноосвітніх або дошкільних навчальних закладів, розмова з батьками учнів по телефону, індивідуальна бесіда тощо), педагога-організатора (проведення нарад, співбесід, бесід та ін.) тощо. Тобто студентам пропонується реалізувати певну ситуацію, яка буде характерною для їхньої професійної діяльності. Таким чином, майбутньому вчителю початкових класів дається можливість відчути специфіку своєї спеціалізації, виявити, чи достатньо

знань він має, щоб впоратися із завданнями вчителя початкових класів. Під час використання ділової гри на заняттях з української мови за професійним спрямуванням необхідно пам'ятати про те, що студенти мають бути підготовлені до відповідної ролі (тобто розуміти ситуацію, яку їм необхідно відтворити, а також мати достатньо мовних знань та навичок для її реалізації), а викладач має спостерігати, але не пасивно, а активно: тобто бути готовим будь-якої миті втрутитися у гру, спрямувати її у потрібне русло, виправити помилки, які виникають.

Дисципліна "Українська мова за професійним спрямуванням" – складна навчальна дисципліна, яка спирається на цілий комплекс уже отриманих студентом умінь та навичок і на їх основі має виробити професійно корисні якості. Проте для реалізації поставлених перед нею академічних завдань необхідно поєднувати її з іншими, тематично схожими дисциплінами. Одночасно необхідно під час занять використовувати весь навчальний арсенал – і тренувальні вправи різної спрямованості, і творчі завдання, і ділові ігри. Оскільки навчання має бути не тільки максимально корисним, а й цікавим, це допоможе активізувати увагу студентів, залучити їх до творчості, залишити у їхній пам'яті міцні знання, виробити у них навички, достатні для грамотної мовної реалізації майбутньої фахової спеціальності.

Л і т е р а т у р а

1. Білик І. С. Україномовна підготовка та формування культури мови фахівців-вчителів початкових класів Текст / І. С. Білик, І. Ю. Юрова // Економіко-правова професійна освіта в умовах інноваційного середовища у вищих навчальних закладах. – Донецьк : ДонУЕП, 2008. – С. 183–227.
2. Єрмоленко С. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови / С. Єрмоленко, А. Мацько // Дивослово. – 1994. – № 7. – С. 28–53.
3. Кушнарєнко Н. М. Системна організація змісту та викладання дисциплін документознавчого циклу / Н. М. Кушнарєнко // Вища школа. – 2001. – № 4–5. – С. 41–52.
4. Морозюк І. Документознавство та інформаційна діяльність: проблеми спеціалізації і вимоги практики // Вісник Книжкової палати. – 2003. – № 8. – С. 18–20.
5. Морозюк І. Формування напрямів освіти документознавців / І. Морозюк // Вісник книжкової палати, 2003. – № 10. – С. 27–29.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1150 від 21.12.2009 "Про затвердження програм навчальної дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)". – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/?id=2>. – Дата звернення (30.06.2013).
7. Наказ Міністерства освіти і науки України № 341 від 17.04.2009 "Про затвердження Плану дій щодо вдосконалення викладання дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)" у вищих навчальних закладах". – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/?id=2>. – Дата звернення (30.07.2013).
8. Палєха Ю. Підготовка документознавців / Ю. Палєха // Секретар-референт. – 2005. – № 11 (36). – С. 42–44.
9. Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 25 червня 2009 року. Протокол № 7/7 – 4 "Про вдосконалення нормативної частини змісту підготовки фахівців". – Режим доступу: www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/09_07/doc1. – Дата звернення (30.08.2013).